

Тыва Республиканың Дээди Совединге болгаш Министрлер Чөвүлелинге тыва чогаалчыларның хуралының ЧАГААЗЫ

Чонуп сеткил-сагыжын өрү көдүрер болгаш буини чагаажылар ужурун чечен чогаал база уран чүүл болза, рынок харылзааларычче шилчип турар үеде, саздыр-саарылгажыдылганын, хөөнүрээшкенин аспапче чайгаар туттуруп кирип бар чыдар апарган. Тыва чогаалчыларның, эртемденнериниң огулут ажылдары чонга чедирер артарлар - улам кызырдып, сазын айтырып барык шилтирлеттинмес апар чыдарыбиле чергелештир республика типографиязының дериг-херекселдериниң огулут апарган. Тыва чогаалчыларның хуралының чонга чедирер артарлар - улам кызырдып, сазын айтырып барык шилтирлеттинмес апар чыдарыбиле чергелештир республика типографиязының дериг-херекселдериниң огулут апарган.

Бирги Бүгү-россия конференцияның киржикчилери национал литератураларының, ылаңгыя эвээш санын улустарың чечен чогаалдарың хөгжүдериңе дузалаар Бүгү-россия фондузун тургузарың идеалын деген РСФСР-ниң болгаш оон составыңа кирип турар республикаларның Дээди Советтеринге киирген. Анаа далайгы, тыва национал литератураны деген Тыва Республика Фондузун тургузар дугайыңа айтырымы шилтирлээрин республиканың Дээди Советинде, Министрлер Чөвүлелинде дилеп тур бис.

Бисте республиканың Дээди Совети болгаш чааза тыва культураны, эртемни, литератураны болгаш уран чүүлү сайзырадырыңа тус чериниң авторларың номнарын парлап үндүреринге чогулчаның байдалдарың тургузар дугайыңа сагыш салгышкыны кошкатпасың, республика типографиязы-

ның туудуң дүргедирин, Тылаңың ном үндүрер черин болгаш «Улут-Хем» журналың сазын фондузун биле хандырың республиканың чааза кичээнге алың дээринге бүзүрүң турар бис. Чогаалчыларның ажылы уруг-дарыңа эгелээш, бүгү чонга чугула ужуру-дузалаң. Бичаңгаш чооңку 2-3 чылдарда тыва национал литература шыңгыш пылгалдаларга, бергелерге таваржырың билиң турар бис. Калың-даа национал культураның үндүзүн - литератураны болганда, бисте национал литератураны камгалаары, оон келир үеде сайзыралың хандырың чазактан негетиниң турар. Бисте, чогаалчылар, чүткүдүг болгаш деминг ажылымыс-биле тыва чонун угаан-бодал байлакшылыңа үлүвүс киирериңиң бүзүрүң тур бис.

(Тыва чогаалчыларның ийги хуралыңа ноябрь 27-де хүдээп алган.)

ЧУРУКТА: чогаалчылар хуралының киржикчилери. Ондар ОХЕМЧИКТИҢ тырттырган чуруу.

„ШЫННЫҢ“ ААДАҢЫ

Дыштангыр
хүңгө арын

КУНЧУУНАРНЫ КАМНАҢАР ДААН

«Кунчуу дээрге нези-дир» (Улустун чуаазыңдан).
«Авай» деп сөс адаар кылдыр салым-хуумну
Амдырал эргенден чалаваан бол,
Ава кижи эргелдиниң кунчууң чалай
Амга чедир солуп чору, чолдуум ол-дур
Аалыңга бачым өйдө чөдө бээрге,
Аж шайың изиг турар кырган чүе,
Амгыт-чемниң дээкизиң неээде-ле
Ажы-төгө чедир дээштин сунар кижи.
Чүрээм өөртүр кырганымыс берге-аараан,
Шүмү-биле тура албас, кээргенчир,
Удур көрүп, дуза дилээн карактары
Урууңуң мээң хөрөөм өйүп, саргылым кээр.
Ие болган кунчууларың камнаңар даан,
Ишти-хевчип билип чоргар, думаларым,
Иелериң чыгып чүрээ мөңгө эвес, ыңдыг-даа бол,
Ис чок чиптес, сеткилдерге артып калыр.

УДУ, САРЫМ

Эртеңги хүн халааың чыгып шонуу
Эргиниңи менден былаан эргелдиң,
Чайыңааң, хуудуруң херелдиң,
Часыңтан дег, мага-бодун аяйлай-дир.
Дүжүң хөгүг болган-да боор, каттырың каал,
Дүмбей бодал аар чүтүң сөөктөгү дег сен.
Дыштың үйгүң чүс кибирей, сени чаптап,
Тынышкың чыгып билип, туруп келдим.
Уду сарым, амдырал бергезинден
Уйгуң-даа бол, бичиң каамагаласың.
Уттуңмас амгы шаңгың үлээни
Улуг ийип, шыдамың-на ажып эртер.

Чечекмаа СААЯ.

Анекдоттар хөктүг ЧУГААЛАР

— Кадын хаан ашаанга
сол белекке берген деп чүд
дээш, ол чүвөл? — деп,
бичиң Кат башкызыңдан
айтырган.
— Ол дээрге анаа оол

божуп берген дээш ол-дур
ийиш — деп, башкызы
тайылырлар берген.
Элөөн каш хонгаала, Кат
башкызыңа кааңаар-даа
ажык өөрүшкүлүг маңаап
келген.
— Мария Петровна, дүң
мээң төртүтүңгөн хүнүм
болду.
— Белек кылдыр чүңү
бердилер?
— Лида даай-авам менээ
бичиң ыт божуп берди.
Школага диктант бичип
турган. «Кайымың-на
ийиң, бир-ле черден бурган
өршөп, каарганга борбак
быштак чорудупкан...»
— Иванов, чүгө холун
көдүрүп ор сен?
— Силер бурган чок деп
турдучар чок.

Индекс 667000, Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва
Республиканың Дээди Совети,
Министрлер Чөвүлели
«ШЫН» солунун редакция
коллектив.

Редакцияның телефоннары:
□ Редактор — 3-43-34
□ приманал — 3-34-26
□ оралакчылары — 3-33-91
□ 3-34-17
□ харымсалгалы секретарь
3-24-99

КИЛДИСТЕР:
□ экономика кылдистери
□ улутур — 3-34-49
□ 3-36-73
□ көдээ ажыл-агым —
□ 3-41-16
□ социал айтымын —
□ 3-36-25
□ маңаал болгаш спорт
□ 3-36-22, 3-41-29

АГАР САНЫ: «Тыва солбак» № 363305.

Тыва Республиканың Ном үндүрер чер, полигра-
фия болгаш ном сазымын херектериниң талазы-
биле күрүне комитетиниң типографиязы. Кызыл,
Шетинчиг болгаш Кравченко кудумчузу, бакың № 1.

Чатыр № 996.

СЕТКИЛ-ХӨӨНГЕ

ШААЖЫЛАА

Кижиниң мөзү-шынар-
лыг, хөгүг-баштак ажы-
танып анык оол Алек-
сандр Монгушевч. Зотов
шериг хүлээлгезиниң кон-
чуг эки эртергеш, оран-
чуртунга менди-чаагай
ажылаан, чурттал тура,
амгы тайбын үеде дер-
зия, өөдөжөк олуржук-
лериң холудан барган.

Чамбы дикте чачыс

Удаа

Чалаттыңар кижи тыны

Ады-мөңгү, алмаз-даа

Амалатпас, дээди кескиң.

Ак-көк Дээрге, чырык

Хүңгө

Авазы дег—эргим Чегре

Нажанда-даа эрикпээ дег,

Харамдыгың чурттал

Чоруур...

Амдырал каазың тының.

Аас-кекениң аман чептээң.

Хөөкү кижи кем чок черге

Хөөржүтүңгөн. Чүү деп

чүвөл?

Кижиниң мөзү-шынар-
лыгын биле ойда душкен,
Ийи буттуг араатаның
Ийиктирген кымын

чагаал?

Сактымкыңнар арттырың

кааш,

Чалым назын өлүртүп каан.

Ада-пе, үлүңүңде

Ажыг-шүжүг байжы ашкан.

Чырык хүн-даа караңгылай

Чылча дүжүп, бузулган дег.

Көк дээр бөжин хөлбөш

кылдыр

Хөмө башың келген шыкың.

Өлүрүңү хөңгиз каа

«Тыңкың» бооп үңгөн-даа

бол,

Өкөөтөңиң ады өлгөн.

Дириг шүбүс болуп аркан.

Каадыңааң оскен сууру.

Ак-көк чараш Тыва туржук.

Намчаткада солдат оолдуң

Арттырың каан истери хөй...

Ыңчалла-даа «сеткил-хөөңгө

«Өлүм» деп сөс—шааажылаа

деп

Ынак сууру, чалбан чоңу

Өкүүсүрүң калган-даа деп!

Сактырга-ла, дем чаа маңаа

Чазык чаагай олурган дег.

Өпөязың аады чайгап,

Өпөй-лээни дыңгалган дег...

...БАШТАЙГЫ ҮНАКШЫЛ

Чылдар, чылдар... Чүгө-ле ийик
күстүң сөөгүң ады. Өлчөй-мааңа
чымы чылдарың сагымыңдып са-
гыш-сеткилдиң доолдура бээр. Ва-
рык-ла чээрби чыл буруңгаар ол
студент кыс турган, эштери-биле
парника апарлап чораш, Өнер-оол
ла ужуражы бергениң сактып келир.
Баштайгы хар черге укуп бадым
ора, бедик чагыларда сайгылаңнар
чырыңа кылаайнып, таваржыла-
на чүе буруңгө тавара, оожум
хонуп турган.

Өлчөй-маа биле Өнер-оол эште-
ринден чыдып калганың эскербээң.
Илээ баштайгы харым чарашы-
мың, чаптап, холдарың буруңгаар
сунаш, чөөк шынаш чык харжы-
гаңтарың адың иштинең хонукшан.
доруң эрий бөөрин хараадап, ол
депсинип көрүп турганың. Элөөн
болганда, аа дүжүп турган харга
истерин арттырышыңа, Өлчөй-
мааның чурттал турарың ийиң
чуртталга бажымыңче чорукканар.
Хар чаап турар болгаш ыңдыг
ийиңе, келээңиң чымы аныктар-

ның хөөрөжип, таныжып алырыңа
деткимме болган.
Өнер-оол башкы учлышканың
күш-культура салбырың доозупкаш,
школада ажалдай бергениң, анык-
тарың аразыңа республика чер-
гелгил хостуг хөрөш маргылааыңа
кырып келгениң Өлчөй-маага со-
нуурткан. А ол база Өнер-оолга
келер үеде башкы бодур мергенчи-
лиңиң алганың, ам күрүңениң
башкы институтуңуң бир салбыры-
ның ийиги курулуңа өөрөнүп тура-
рың Өнер-оолга таныштырган.

Өлчөй-маага дорт, бедик, дур-
тсаның, аксымаар шарайлыг, бо-
дугуң, чугаакыр оол сонургангың
болуп, «сеткил» хөдөйлүң, бир-
ле билдирмес күш оңу Өнер-оолче чы-
ла турттып турган шынаш болган.
Общественниң чедип келеш, Өлчөй-
маа байырлажыр дээр, эргилеп кээр-
ге, Өнер-оол оок холдарыңдан тулап
алгаш, карактарыңче дорт көрү-
шкан, чугаалаң: «Өлчөй-маа, силер-
де чаага бичимсиме, ажыңа берес
боор силер деп, идгээр-дир мен».

Харым-даа дыңнавай, Өнер-оол чо-
рупан. Харжыгаңтар ам-даа черге
укуп бадым, улам-на көүдөп, чер-
ниң өңүн эсерттешкен.

Өлчөй-маа биле Өнер-оол каш чыл
улаштыр чагаалажып, бот-боттарың
деткиниң, дузалажып келген. Амы-
дырал оларың күзүң, боданың дег
эвес болган. Олар салым-чолун на-
дып шыдавай барганың. Ыңчалла,
даа чонук ажы-төлүн боттарыңың
чедип алган мергенчилиңге өөрдүң,
оларың эки чараш мөзү-шынарга
кижизип, ажылыңа ынакшылып,
сонургалың чидирбей чорутуруңа
өөрүп чоруулар.

Баштайгы хар... Баштайгы ынак-

шыла...

Чүгө-ле ийик, баштайгы хар чаап

эзелээр-де, Өлчөй-мааның сетки-

лиңге баштайгы ынакшылыңа баш-

тайгы келээңиң олчачан чуртутуңуң,

маркаң көстүп, ам чаа болган ыш

каш кылдыр ааа сагындар.

Екатерина СААЯ.

ДАҢ ХАЯАЗЫНДА ЧУГАА

Сыгыр даңың хаяазыңда
сыгырга күштүң үнү-биле
чергелештир чүү болуп ту-
рарыл? Ажы-биле чугаа-
лаарга, хайырладың, хаяалың
хүн үңгелде, ханы ынакшаан
чалымың бот-боттарың-
га чагып-сүмезиң солчуп,
капал кааа душтурун ду-
гурушкан, чүрентерге чоок
болгаш эргим чү-дир ийиң.

А удаткан чок каптагыңа
адың-сарапа хүнү амыгың
өргөмчөй-ле херелдерин ча-
кыттар. Амдырал саары-
лың хем дег хайып-долуп
үнер...

Анык шүлүктү, чурукту
Владимир Донгантың «Ха-
яалың хүн үңгелекте» деп
эргилг шүлүктөриңиң баш-
тайгы чыныдызың номчуң
дооскан, үстүңде бижиктиң
олуртуларың сактып алдың.

Ийе. Баштайгы ном —
баштайгы чогаалчың шы-
лаалда. Чон өртүзүңче ууун
орук шөөриниң эге удазыңың
— сөзүң бодуңуң баштайгы
номуң. Ында кирген шүлүк-
терияңиң номчулчулар кан-
чаар-ла хүлөөн алыр ирги
дээр дүвүрлө сени амырат-
пастай бээр. Бирде-бирде
бодуңга, душтуңдан ха-

рым чагаа маанан чалым
кыска дөмөң-даа шынаш
апарылгаар сен...
Чымыдың ийиң кезектиң.
Биргизинде хамаатың лири-
ка, а ийигизинде ынакшыл
лирикаа калдаң.

«Хаяалың хүн
чөмү күткөн
үңгелекте,
Хамык бойдус откуп
кээрин
Хайгаараан мен».
Шүлүктүң бир нол уг-
лаңыңың азы сонуу-
галы — бодуңуң чараш-
кааң чүрүп көртүзөр, ону
хөй-хөй номчулчуларга че-
дир дээр изиг күзөл боду-
р.

«Дыткан дүк дег
шаарарган
Ак-көк булут
Дымрады чагастай
наапкан,
эсти берди».
(«Челээш торгум»)
«Хаттың, чыгың
шапкыңчызы
каржы чаның
Хаяларың чагыландыр
көксениң-дир»
(«Чашкың мурнуңда»)
Мындай изимдиг чедим-
челгил дөңгөлө — чурумал
дар чымыдызы арбың. Олар-

бы номчулчулар эскерлерер
Сен дег кижи
хоначалар
кайың муңзаар,
Секээ баарың
моон соонда
«Чегенчиг боор».
(«Секээ баарың чегенчиг
боор»)
Владимир Донган боду
чурукту кижи болганыңдан
оон шүлүктөриңде чуру-
малдар, денгелелер эске-
лерге дөмөлөшпөз тодар-
гай. Бо чымыдызың каас-
талгалың автор боду кылган.
Ол дээрге ийи дакшыр са-
лым-чалааның негезин чу-
гаажоң. Автор баштайгы
чымыдызың төрөөн авазы-
ның чаагай ову-хевиринге
бараалатканыңа база ханы
утка бар.

Шүлүктүң бо чымыды-
зыңа чептестер дугайың
ооп кааным. Чүгө дээр
дүң төл өөрлүг апар, өөр,
моон сонгаар бодуңуң амы-
дыралчы мөзү-шынарың
бистерге, номчулчуларга
нөртүзө бээр болгай.

Монгуш ДОРЖУ.
Шүлүктү, республиканың
Улустуң чогаалыңа уран
чүлүктүң төвүңде кол ре-
дактор.

Сен дег кижи
хоначалар
кайың муңзаар,
Секээ баарың
моон соонда
«Чегенчиг боор».
(«Секээ баарың чегенчиг
боор»)
Владимир Донган боду
чурукту кижи болганыңдан
оон шүлүктөриңде чуру-
малдар, денгелелер эске-
лерге дөмөлөшпөз тодар-
гай. Бо чымыдызың каас-
талгалың автор боду кылган.
Ол дээрге ийи дакшыр са-
лым-чалааның негезин чу-
гаажоң. Автор баштайгы
чымыдызың төрөөн авазы-
ның чаагай ову-хевиринге
бараалатканыңа база ханы
утка бар.

Шүлүктүң бо чымыды-
зыңа чептестер дугайың
ооп кааным. Чүгө дээр
дүң төл өөрлүг апар, өөр,
моон сонгаар бодуңуң амы-
дыралчы мөзү-шынарың
бистерге, номчулчуларга
нөртүзө бээр болгай.

Монгуш ДОРЖУ.
Шүлүктү, республиканың
Улустуң чогаалыңа уран
чүлүктүң төвүңде кол ре-
дактор.

Район эмнелгезиниң кол
амчизи
Алексей Маннаевич
БАДЫҢ
болгаш район эмнелгезиниң
чолачызы
Леонид Бадыевич
ЧЫПСЫНАКТИҢ
хенертен мөңгөниң улус де-
путатарының Эрэни район
Советиниң күсүмөң болгаш
районуң төп эмнелгезиниң
коллективни дыңаттышаан,
оларың төрелдеринге база
чоок кижилеринге ханы на-
дыдалы итергелер тур.

РСФСР-ниң алдарлыг мал
амчизи
Дарья Лукьяновна
ИВАНОВАНЫҢ
53 харлап чораш, элекке
мөңгөниң Тыва Республи-
каның ветлабораториязының
ветеринария кылдың ды-
налатышаан, он төрелдерин-
ге болгаш чоок кижиле-
ринге ханы кажымдады
илергелер тур.

АГАР САНЫ: «Тыва солбак» № 363305.

Тыва Республиканың Ном үндүрер чер, полигра-

фия болгаш ном сазымын херектериниң талазы-

биле күрүне комитетиниң типографиязы. Кызыл,

Шетинчиг болгаш Кравченко кудумчузу, бакың № 1.

Чатыр № 996.

Чатыр № 996.